

Uchwała z dnia 7 marca 2008 r., III CZP 155/07

Sędzia SN Józef Frąckowiak (przewodniczący)

Sędzia SN Jan Górowski (sprawozdawca)

Sędzia SN Zbigniew Kwaśniewski

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku wierzyciela Mirosława W. przy uczestnictwie dłużników Jarosława M. i Ewy M. o nadanie klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu, po rozstrzygnięciu na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej w dniu 7 marca 2008 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Koninie postanowieniem z dnia 13 grudnia 2007 r.:

"Czy w ramach prowadzonego postępowania klauzulowego o nadanie klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu, w którym dłużnik poddał się egzekucji (art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c.) dopuszczalna jest ocena materialnoprawnej ważności czynności prawnej – zastrzeżenia umownego o odsetkach za opóźnienie (art. 481 § 1 k.c.)?, a w razie udzielenia odpowiedzi twierdzącej:

Jakie winny być przyjęte kryteria prawne takiej oceny, w szczególności czy do odsetek za opóźnienie z art. 481 § 1 k.c. znajdują zastosowanie przepisy o odsetkach maksymalnych (art. 359 § 2¹⁻³ k.c.)?"

podjął uchwałę:

W postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu, w którym dłużnik poddał się egzekucji (art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c.), nie jest dopuszczalna ocena ważności czynności prawnej.

Uzasadnienie

Rozstrzygane zagadnienia prawne zostały przedstawione przez Sąd Okręgowy w Koninie rozpoznający zażalenie na postanowienie Sądu Rejonowego w Kole z dnia 22 października 2007 r.

Umową zawartą w formie aktu notarialnego z dnia 4 sierpnia 2006 r. Mirosław W. udzielił Jarosławowi i Ewie małżonkom M. pożyczki w kwocie 18 000 zł, z odsetkami

w kwocie 335 zł. Dłużnicy zobowiązali się zwrócić wierzycielowi kwotę 18 335 zł najpóźniej do dnia 4 września 2006 r., a na wypadek niedotrzymania tego terminu zobowiązali się zapłacić odsetki za zwłokę w wysokości 15% w skali miesiąca, poddając się w zakresie obowiązku zapłaty należności głównej i odsetek egzekucji z tego aktu na podstawie art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c.

W dniu 3 września 2007 r. pożyczkodawca wystąpił przeciwko pożyczkobiorcom o nadanie klauzuli wykonalności wskazanemu aktowi notarialnemu.

Postanowieniem z dnia 22 października 2007 r. Sąd Rejonowy w Kole nadał klauzulę wykonalności co do obowiązku zapłaty przez dłużników kwoty 18 355 zł z odsetkami maksymalnymi ustalonymi na podstawie art. 359 § 2¹ k.c., począwszy od dnia 5 września 2006 r. Jednocześnie oddalił wniosek o nadanie klauzuli wykonalności w części dotyczącej umownych odsetek za zwłokę w wysokości 15% miesięcznie. Sąd pierwszej instancji wyraził pogląd, że w ramach postępowania klauzulowego dopuszczalne jest badanie ważności umowy stron w części dotyczącej zastrzeżonych odsetek za zwłokę. Oceniał, że umowne odsetki w wysokości przekraczającej próg odsetek maksymalnych są zbyt wygórowane, w związku z czym postanowienie to jest nieważne.

W zażaleniu pożyczkodawca podniósł, że kognicja sądu w postępowaniu klauzulowym jest ograniczona i nie obejmuje badania materialnoprawnej ważności czynności prawnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Tytułami egzekucyjnymi są dokumenty urzędowe stwierdzające obowiązek świadczenia dłużnika. Stanowią je nie tylko orzeczenia sądowe, ale także tzw. prywatne tytuły egzekucyjne, czyli bankowe tytuły egzekucyjne oraz akty notarialne odpowiadające wymogom ustawowym. Zgodnie z art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c., akt notarialny zalicza się do tej kategorii, jeżeli dłużnik poddał się w nim egzekucji, która obejmuje obowiązek zapłaty sumy pieniężnej lub uiszczenia rzeczy oznaczonych co do gatunku, albo też obowiązek wydania rzeczy indywidualnie oznaczonej, lokalu, nieruchomości lub statku wpisanego do rejestru, gdy termin uiszczenia lub wydania jest w akcie wskazany. Poddanie się egzekucji w umowie zawartej w formie aktu notarialnego jest oświadczeniem woli, którego skutkiem procesowym jest powstanie tytułu egzekucyjnego. Jest to czynność prawa materialnego, która wywołuje skutki procesowe.

Istnienie tytułu egzekucyjnego stanowi pierwszy warunek dopuszczalności egzekucji, przy czym wyegzekwowanie obowiązku nim objętego uzależnione jest także od pozytywnego wyniku postępowania o nadanie klauzuli wykonalności. Postępowanie to ma charakter autonomiczny i stanowi stadium pośrednie pomiędzy postępowaniem rozpoznawczym a wykonawczym.

Klauzula wykonalności jest zezwoleniem sądu na prowadzenie egzekucji z majątku dłużnika i stwierdzeniem, że obowiązek objęty treścią tytułu egzekucyjnego podlega wykonaniu. Oznacza polecenie i nakaz sądu w stosunku do wszystkich urzędów i osób, których może to dotyczyć, aby wykonały postanowienia tytułu egzekucyjnego lub udzieliły w tym celu pomocy. Istota tego postępowania polega na tym, że nadanie klauzuli wykonalności nie może kreować nowych praw, lecz jedynie potwierdzać zdolność do egzekucji tytułu egzekucyjnego.

Należy rozróżnić klauzulę wykonalności o charakterze deklaratoryjnym, w której sąd stwierdza, że tytuł uprawnia do egzekucji, oraz klauzulę o charakterze konstytutywnym, w której dodatkowo określa, jeżeli zachodzi taka potrzeba, podmiotowy lub przedmiotowy zakres egzekucji. W wypadku nadawania klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu chodzi o klauzulę wykonalności o charakterze deklaratoryjnym. Zakres kognicji sądu w tym postępowaniu jest ograniczony do zagadnień proceduralnych, tj. zbadania występowania przesłanek procesowych, ustalenia, czy określony akt spełnia wymagania przewidziane w przepisach dla danego rodzaju tytułu egzekucyjnego, stwierdzenia, czy dany akt, ze względu na swoją treść, nadaje się do wykonania w drodze egzekucji, oraz ustalenia, czy wystąpiło zdarzenie, od którego uzależnione jest wykonanie tytułu egzekucyjnego.

W postępowaniu klauzulowym dotyczącym aktu notarialnego sąd dokonuje więc oceny, czy został on sporządzony zgodnie z wymaganiami art. 92 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 369 ze zm.) i czy uzyskał moc dokumentu urzędowego. Pominięcie formy aktu notarialnego lub naruszenie jego istotnych elementów powoduje, że poddanie się egzekucji nie wywiera skutków prawnych, tj. tytuł egzekucyjny nie powstaje. Sąd powinien także ocenić, czy akt notarialny zawiera sprecyzowane zobowiązanie do zapłaty sumy pieniężnej lub do uiszczenia ilościowo oznaczonych rzeczy zamiennych lub obowiązek wydania rzeczy. Koniecznym elementem poddania się egzekucji w akcie notarialnym jest określenie podstawy prawnej i przedmiotu świadczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1975 r., III CRN 368/74, OSNCP 1976, nr 4,

poz. 86). W omawianym postępowaniu sąd ustala jedynie, czy tytuł prawny został wskazany, nie bada natomiast jego treści ani jego istnienia. Sąd bada także, czy spełniony został określony w akcie notarialnym termin spełnienia świadczenia; zarówno w razie nie nadejścia terminu, jak i w przypadku jego nieoznaczenia istnieje podstawa do odmowy nadania klauzuli wykonalności.

Mając na względzie zakres kognicji sądu w tym postępowaniu klauzulowym należy dojść do wniosku, że dłużnik – zwalczając postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności – może kwestionować w drodze zażalenia (art. 795 § 1 k.p.c.) wyłącznie formalne przesłanki jej nadania; kontrola sądu nie może zmierzać do oceny zasadności lub istnienia obowiązku objętego treścią tytułu egzekucyjnego. Trafnie podniesiono w literaturze, że od wskazanej zasady występuje wyjątek, jeżeli dłużnik uzyskał prawomocny wyrok stwierdzający nieważność swego oświadczenia woli o poddaniu się egzekucji; stanowi on podstawę odmowy nadania klauzuli wykonalności, co wynika z unormowania zawartego w art. 365 § 1 k.p.c.

Dopuszczenie odmiennego zapatrywania na istotę i charakter postępowania klauzulowego przerodziłoby je w postępowanie nadzorcze zmierzające do badania prawidłowości powstania tytułu egzekucyjnego i jego zasadności, a nawet legalności złożenia oświadczenia przez dłużnika. Ocena taka niewątpliwie wykraczałaby poza zakres kognicji sądu w postępowaniu klauzulowym. Zadaniem sądu w postępowaniu klauzulowym jest ocena dopuszczalności zastosowania wobec dłużnika środków przymusu zmierzających do zaspokojenia roszczeń. Rozstrzygnięcie sądu adresowane jest nie tylko do stron, ale przede wszystkim do organów egzekucyjnych, które zgodnie z art. 804 k.p.c. nie są uprawnione do badania zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem wykonawczym. Usunięciu ewentualnych nieprawidłowości służy powództwo opozycyjne zmierzające do pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności (art. 840 k.p.c.), oraz powództwo o zwolnienie od egzekucji (art. 841 k.p.c.).

Środkiem obrony dłużnika przed egzekucją opartą na akcie notarialnym jest powództwo opozycyjne (art. 840 k.p.c.); wtedy po raz pierwszy może dojść do zbadania oświadczenia o poddaniu się egzekucji pod kątem jego zgodności z prawem materialnym. Podstawą tego powództwa jest nieważność, wzruszalność lub bezskuteczność oświadczenia o poddaniu się egzekucji. Nawet zarzut dłużnika, że obowiązek świadczenia w ogóle nie powstał, wobec czego roszczenie wskazane w akcie notarialnym jest bezzasadne, podlega rozpoznaniu w postępowaniu

wszczętych przez powództwo przeciwegzekucyjne, wyłączenie zatem możliwości oceniańa materialnoprawnej skuteczności czynności prawnej w ramach postępowania klauzulowego nie oznacza pozbawienia strony możliwości ochrony jej praw. Orzeczenie wydane w wyniku wytoczenia powództwa określonego w art. 840 k.p.c. ma charakter prawokształtujący, tj. powodujący powstanie, ustanie lub zmianę stosunku prawnego.

Zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1961 r., 1 CR 540/60, OSNCP 1963, nr 3, poz. 53) zwrócono uwagę na istotną różnicę pomiędzy powództwem skierowanym przeciwko prawomocnemu wyrokowi zaopatrzonemu w klauzulę wykonalności a powództwem zwróconym przeciwko aktowi notarialnemu zaopatrzonemu w taką klauzulę. W pierwszym wypadku niedopuszczalne jest kwestionowanie istnienia obowiązku, gdyż w tym zakresie wyrok korzysta z powagi rzeczy osądzonej, natomiast w przypadku aktu notarialnego dłużnik egzekwowany może skutecznie podnosić nawet zarzut, że obowiązek świadczenia w ogóle nie powstał.

Uwagi te dotyczą także zastrzeżonych w akcie notarialnym odsetek, można więc w nim zamieścić postanowienie o oprocentowaniu wskazanej sumy pieniężnej, przy czym konieczne jest określenie stopy procentowej i terminu, od którego nalicza się odsetki. Trzeba też pamiętać o ograniczeniach dotyczących odsetek umownych wynikających z art. 359 § 2² k.c., wprowadzonego ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 157, poz. 1316).

Notarialny tytuł egzekucyjny ułatwia dochodzenie roszczeń, gdyż pozwala uniknąć długotrwałego nieraz i kosztownego postępowania rozpoznawczego. Szybkość i prostota postępowania klauzulowego w odniesieniu do aktów notarialnych jest podstawową zaletą, stanowiącą poważny instrument dla przyspieszania windykacji należności. W literaturze trafnie zwrócono uwagę, że poszerza on strefę prywatnej autonomii woli stron i urzeczywistnia zasadę dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym, niecelowe jest więc umożliwianie ingerencji organu sądowego w sferę prawa materialnego na etapie postępowania klauzulowego. Zagadnienia merytoryczne na tym etapie mogą być rozpoznawane w bardzo wąskim zakresie i tylko na podstawie wyraźnego umocowania ustawowego, np. w odniesieniu do badania faktu przejścia uprawnień lub obowiązku na inną osobę (art. 788 k.p.c.). Takim wyjątkiem nie jest zastrzeżenie umowne dotyczące

wysokości ustawowych odsetek za opóźnienie, będące oświadczeniem woli mającym na celu wywołanie skutków prawnych w sferze prawa cywilnego materialnego.

Omawiana konstrukcja z samej istoty służy wzmocnieniu pozycji wierzyciela i jest instrumentem dyscyplinującym dłużnika. Mając na względzie zmiany wprowadzone ustawą z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804), polegające na wprowadzeniu dwóch nowych rodzajów aktów notarialnych będących tytułami egzekucyjnymi (art. 777 § 1 pkt 6 i § 3 k.p.c.), należy stwierdzić, że ustawodawca konsekwentnie dąży w ten sposób do usprawnienia obrotu prawnego w zakresie dochodzenia roszczeń od dłużników.

Udzielenie negatywnej odpowiedzi na pytanie pierwsze czyniło bezprzedmiotowym zagadnienie drugie. Z tych względów podjęto uchwałę, jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).